

# Amerika'nın Karadeniz Politikasını Yeniden Değerlendirmek

## Reassessing the America's Black Sea Policy

Mehmet Seyfettin Erol\* - Sertif Demir\*\*

### Özet

*Karadeniz Bölgesi, Soğuk Savaş sonrası dönemde, güvenlik, enerji güvenliği, liberal siyasi ve ekonomik değerler, RF'nin dengelenmesi, Orta Asya ve Orta Doğu bölgelerine ulaşım ve kontrol açısından ABD için önem kazanmıştır. ABD, Karadeniz Bölgesi için saptanan hedeflere çoğunlukla ulaşmış ve transatlantik politikaları AB ile uyum içinde uygulamıştır. Ancak değişen güvenlik algıları ve RF'nin yeniden canlanması ABD açısından bölgede oluşan güç boşluğunu ortadan kaldırmıştır. ABD'nin stratejik önceliğinin Avrupa'dan Uzak Asya ve Pasifik bölgesi ile Orta Doğu'ya kayması nedeniyle Karadeniz'e düşük yoğunluklu bir ilgi göstermeye başladığı sonucuna ulaşmıştır.*

**Anahtar Kelimeler:** Karadeniz, Amerika, güvenlik, küresel üstünlük, değişim.

### Abstract

*The Black Sea Region has gained importance for the United States in terms of security, energy, the liberal political and economic values, balancing Russia, the accessing and controlling Central Asia and the Middle East after the Cold War era. For this purpose a new strategy which was named under 'the Wider Black Sea Region' was put into practice by America. The United States has mostly reached the objectives identified for the Black Sea Region and have applied the transatlantic policies in harmony with EU. But, the changing security perceptions and the revival of Russia have removed the 'power gap' for the United States in region. In article, it has been reached at conclusion that the United States has begun to present low-intensity attention to Black Sea due to shift of the strategic priorities of the U.S. from Europe to East Asia, the Pacific region and the Middle East.*

**Key Words:** The Black Sea, America, security, global supremacy, change

### Giriş

Yıkılan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB)'nin topraklarını da içine alan Avrasya Bölgesi, ABD'nin hegemonyasının tesisi ve devamlılığı için çok önemli bir bölge olarak görülmüştür. ABD açısından bölge; güvenlik, enerji gereksinimi, liberal siyasi ve ekonomik değerler, Rusya Federasyonu'nun dengelenmesi, Orta Asya ve Orta Doğu bölgelerine ulaşım ve kontrol yönü ile önem kazanmıştır. SSCB'nin yıkılması ile bölgede ortaya çıkan güç boşluğu, 'Geniş Karadeniz Bölgesi' yaklaşımı ile doldurularak Batı dünyasının güvenliği tesis edilmek istenmiştir.

Yapılan incelemede 1990'larda oluşturulan Geniş Karadeniz' Bölgesi stratejisinin 2006-2008 yıllarında doruğu ulaştığı, ABD bölgeye yönelik saptan-

\* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-mail: mserol@gmail.com

\*\* Dr., Strateji Uzmanı, e-mail: sertifdemir@gmail.com

Gazi

Akademik Bakış

17

Cilt 6 Sayı 11  
Kış 2012

dığı hedeflere çoğunlukla eriştiği ve transatlantik politikaların bir uyum içinde uyguladığı görülmüştür. Ancak değişen yeni güvenlik algıları ve RF'nin yeniden canlanması bölgede oluşan güç boşluğunun önemli oranda ortadan kaldırmıştır. Makalede, ABD'nin stratejik önceliğinin Avrupa'dan Uzak Asya ve Pasifik bölgesi ile Orta Doğu'ya kayması nedeniyle, Karadeniz Bölgesi'ne düşük yoğunluklu bir ilgi göstermeye başladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Makalede; sıra ile Karadeniz Bölgesi'nin ABD açısından önemi, Amerika'nın bölgeye yönelik strateji ve araçları ve Türkiye ile Rusya arasında Karadeniz'in deniz güvenliğine ilişkin yönelik işbirliğinin var olup olmadığı analiz edilecektir.

### **I. Karadeniz Bölgesinin ABD Açısından Önemi**

SSCB ile sürdürdüğü politik, ekonomik, askeri, diplomatik ve ideolojik mücadelesinde üstünlük sağlayarak tek küresel güç haline gelen ABD, hâkim olduğu tek kutuplu sistemini 'Yeni Dünya Düzeni' şeklinde tanımlamıştır. SSCB'nin dağılması, ABD'nin dünyayı yeniden yapılandırması ve hegemonyasını sürdürmesi açısından bir fırsat oluşturmuştur<sup>1</sup>. Küresel gücünü çoğunlukla Doğu Avrupa ve eski SSCB toprakları, Orta Asya ile Orta Doğu ve Afrika bölgesinde bir cazibe ve çekim merkezi olarak kullanmıştır. Özellikle yumuşak (soft) gücü vasıtası ile söz konusu ülkelerde etkinliğini artırmıştır.

ABD'nin üstünlüğünün ve bunun devamının "gerekliliği" ne yönelik olarak, hem "Tarihin Sonu"<sup>2</sup>, "Uygurklar Çatışması"<sup>3</sup>, "Büyük Satranç Tahtası"<sup>4</sup> gibi tezler<sup>5</sup>, ileri sürülmüş ve bu tezler kendi ulusal güvenlik stratejilerinde yansıtılmıştır. 1991, 1996, 1997, 2002 ve 2010 Ulusal Güvenlik Stratejilerinde-*National Security Strategy (NSS)*, ABD'nin "dünyayı etkileyebilecek tek küresel gücü" ve "dünya liderliğinin 'daha önce hiç olmadığı kadar gerekli olduğu" vurgulanmış,<sup>6</sup> ayrıca yeni güç merkezlerinin ortaya çıkmaması üzerinde durulmuştur. Washington, "kritik bölgelerin karşıt bir gücün hâkimiyetinde olmasına da karşı çıkmıştır<sup>7</sup>. Avrasya bölgesi doğal kaynakları sayesinde küresel bir gücün çıkmasına imkân sağlayabilmektedir. Bu nedenle bu bölgenin kontrol edilerek,

- 1 Burçin Canar, "Soğuk Savaş Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Karadeniz Politikası", *AÜ SBF Dergisi*, LVII/1, 2012, s.52.
- 2 Francis Fukuyama "The End of History?", *Agenda the New Shape of World Politics Contending Paradigms in International Relations*, *Foreign Affairs*, 1999, ss.1-25.
- 3 Samuel P. Huntington, "The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*, Summer 1993, s.27-49 ve "The Clash of Civilizations", *Foreign Affairs Agenda the New Shape of World Politics Contending Paradigms in International Relations*, *Foreign Affairs New York*, 1999, ss. 67-91.
- 4 Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası*, (Çev.: Ertuğrul Dikbaş ve Ergun Kocabıyık), Sabah, İstanbul, 1998.
- 5 İlhan Uzgel, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", Baskın Oran, der., *Türk Dış Politikası*, II/3, İletişim, İstanbul, 2002, s. 246.
- 6 Erhan, Çağrı, "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları", Seçkin, Ankara, 2002, s.64, 66; *National Security Strategy*, 1996,1997, 2002, 2010, <http://www.fas.org/man/docs/918015-nss.htm>, 13 Ekim 2012; Canar, *agm*, s.53-54
- 7 Quadrennial Defense Review (QDR), (1997), <http://www.fas.org/man/docs/qdr/>, 14 Ekim 2012; Canar, *agm*, s.54-56.

Görüş

düşman bir gücün bu bölgeden yeşermesinin engellenmesi görüşü stratejist Brzezinski' tarafından kuramsallaştırılmıştır<sup>8</sup>. Washington; Avrasya Bölgesi'ni, ABD üstünlüğünü dengeleyebilecek karşı bir gücün çıkabileceği, jeostratejik, jeopolitik ve jeoekonomik bir bölge olarak değerlendirmiştir

Avrupa ve Asya kıtalarının ortasında yer alan ve Avrasya bölgesinin bir alt unsuru olan Karadeniz Bölgesi'nin; 1992'de açılan Ren-Tuna kanalı ile Kuzey Denizi'ne, Volga-Don kanalı ile de Hazar Denizi'ne bağlanması ile stratejik ve ticari önemi daha da artmıştır<sup>9</sup>. Rekabet ve nüfuz etkileşimi sonucu, bölge Soğuk Savaş öncesi bir "geçiş coğrafyası", iki kutuplu dönemde ise "çevre" olarak nitelendirilmiştir<sup>10</sup>.

ABD, Geniş Karadeniz Bölgesi'ndeki ülkelerin de paylaşacağına inandığı stratejik ilgiler; demokratik ve pazar ekonomisi reformu, enerji ve ticaret ile güvenlidir<sup>11</sup>. Güvenlikte vurgu terör, organize suçlar ve kitle imha silahların kaçakçılığı ile mücadele üzerinde olmuştur<sup>12</sup>. Bu bağlamda, Doğu Avrupa'dan başlayan bir hat ile Karadeniz, Güney Kafkasya ve Orta Asya ülkelerini kontrol ederek Mackinder'in kalpgahını yeniden canlandırmak istediği ve bu yönü ile ABD'nin 'jeopolitik' bir yaklaşımı benimsediği<sup>13</sup> ileri sürülmektedir.

Orta Doğu" bölgesinden kaynaklandığı değerlendirilen asimetrik teröre karşı, Karadeniz bölgesi önemli rol oynamaktadır<sup>14</sup>. ABD'nin, genel olarak Beyaz Rusya ile Rusya'nın askeri girişimlerini kontrol altında tutmayı ve özel olarak da İran'a karşı olası bir askeri harekât için Karadeniz'i askeri üs, radar istasyonları ve casus uçaklarıyla izleme merkezi olarak<sup>15</sup> kullanmaktadır. Yine NATO'nun geliştirmeye çalıştığı akıllı savunma sisteminin bir parçası olan radar sistemini Türkiye'de, bazı sistemleri Romanya'da konuşlandırması, Karadeniz'in önemini artırmaktadır. Açıkça ifade edilmemiş olmasına karşın,

8 Brzezinski, 1998, s. 39, 47, 52.

9 Emel G. Oktay, "Türkiye'nin Avrasya'daki Çok Taraflı Girişimlerine Bir Örnek: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, III/10, 2006, s. 152; Bahadır Bumin Özarslan, "Soğuk Savaş Sonrası Karadeniz'de Güvenlik Politikaları ve Türk-Rus İlişkileri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII/1, 2012, s. 136; Volkan Ş Ediger, 'Karadeniz'in Enerji Güvenliği ve Jeopolitikası' hakkında rapor, Ankara, 2011, s.3.

10 Eyyubi Kandemir, *Uluslararası Sistemin Yeni Düzen Arayışında Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 215; Ahmet Aşık, "Karadeniz Bölgesi'ndeki Değişimin Analizi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı 12, 2010, s.35-36.

11 Bryza, 2006, s.39; Mitat Çelikpala, "Escalating Rivalries and Diverging Interests: Prospects For Stability and Security in the Black Sea Region", *Southeast European and Black Sea Studies*, X/3, 2010, s. 292.

12 Stephen F.Larrabee, "Russia, Ukraine, And Central Europe: The Return Of Geopolitics", *Journal of International Affairs*, Spring/Summer 2010, VXIII/2, 2010, s.34-52

13 Michael Klare, "The New Geopolitics", *Monthly Review*; LV/3, Jul/Aug 2003; Research Library, ss. 51-56; Erel Tellal, "Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, LXXV/3, 2011, s.193.

14 Oktay, *agm*, s.153.

15 Hasan Kanbolat, "Türkiye, Karadeniz'de Yeni Ufuklara Yelken Açmak İstiyor", *Avrasya Dosyası*, XIII/1, 2007, s.77-80;ve "Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği", *Stratejik Analiz*, Sayı 72, Nisan 2006, s.27.

Görüş

Akademik  
Bakış

19

Cilt 6 Sayı 11  
Kış 2012

akıllı savunma düşüncesi RF, İran, Çin ve Kuzey Kore füzelerine karşı bir koruma sağlama amaçlıdır. Hem tehdit olarak görülen ülkeler (Rusya, İran) ve hem de sistemin kurulmasının öngörüldüğü ülkeler (Türkiye, Romanya) Karadeniz Bölgesi içinde veya yakın ilgi sahasındadır.

RF'nin gelecekte tekrar Karadeniz'de hâkimiyet kurma olasılığına karşı bölgedeki küçük ülkeler; NATO ve AB üyeliklerini, gelecekteki siyasal, askeri ve ekonomik güvenliklerinin en önemli güvencesi olarak görmektedirler<sup>16</sup>. Ayrıca, RF'nin yeniden otoriter bir karaktere dönüşerek bölgedeki ülkelere için, eskisi kadar olmasa bile, bir tehdit oluşturması riski,<sup>17</sup> Batının Geniş Karadeniz Bölgesi'yle ilgilenmesine neden olmuştur. Bu güvence arayışı, Türkiye içinde geçerli idi. Çünkü NATO üyeliğimiz, SSCB tehdidi üzerine gerçekleşmiştir.

Bunların yanı sıra, 2004 yılındaki genişleme sonucu, NATO'ya üye olan Bulgaristan ve Romanya; Rus ve Türk egemenliğinde olduğuna inandığı Karadeniz'de, etkinlik sağlayabilmek için AB ve ABD'yi bölgeye çekmek istemişlerdir. 'Geniş Karadeniz Bölgesi' projesinin Romanya Dışişleri Bakanı tarafından 2002 yılı NATO Prag Zirvesi'nde ABD'ye sunulmasının<sup>18</sup> arkasındaki gerçek budur. NATO ve AB'nin 2004 yılı genişlemesi ve Renkli Devrimlerinin etkileşimi ile Batı 'Geniş Karadeniz' fikrini tartışmaya açmıştır.<sup>19</sup> Bu kapsamda, ABD'nin bölgede askeri ve ekonomik olarak daha fazla bulunmasının yararlı olacağı yönünde görüşler ileri sürülmüştür.

Diğer yandan, 11 Eylül saldırısı ile beraber, Karadeniz Bölgesi'ni, istikrarsızlığın kaynağı olarak değerlendiren ABD, bölgedeki varlığını artırmıştır. Amerika'nın Geniş Karadeniz Bölgesi'ne olan ilginin diğer nedeni ise, enerji güvenliği ile serbest ticaretin genişletilmesidir. Doğu-Batı Enerji Koridoru" üzerinden geçen Karadeniz Bölgesi, tanker taşımacılığına güzergâhına ve boru hatlarına ev sahipliği yapmaktadır<sup>20</sup>. ABD ve özellikle Avrupa'nın RF'ye olan enerji bağımlılığını azaltmak için Hazar Havzası enerji kaynaklarının arzını güvenceye almak,<sup>21</sup> bölgedeki ticaret ve ekonomik kalkınmayı sağlamak; ulaşım ve iletişim altyapısını geliştirmek, turizmi teşvik, gümrük iş birliğini ve çevre korumasını sağlamak<sup>22</sup> gibi unsurları hedeflemiştir.

Özetle, Karadeniz ABD ve AB için ekonomik ve enerji yönü ile bir köprü, insan, eroin ve silah kaçakçılığını önleme açısından bir bariyer<sup>23</sup> olarak gö-

16 Kanbolat, 2006, s. 27; Gökhan Koçer, "Karadeniz'in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye", *Gazi Akademik Bakış*, 1/1, Kış 2007, s. 196.

17 Ronald D. Asmus, "Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea", The GMF, 2006, s.20-23.

18 Canar, *agm*, s.51.

19 Asmus, 2006, s.25.

20 Koçer, *agm*, s.201; Necdet Pamir, "Kafkaslar ve Hazar Havzasındaki Ülkelerin Enerji Kaynaklarının Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri", *Harp Akademileri Semineri*, 2007, s.14-24; Necdet Pamir, "The Black Sea: A Gateway to Energy Security and Diversification", *Southeast European and Black Sea Studies*, VII/2, 2007, s. 245-263.

21 Asmus, 2006, s.18.

22 Stephen F. Larrabee, "NATO and Black Sea Security", Center for Transatlantic Relations, Washington, 2008, s.302

23 Jeffrey Simon, "Black Sea Regional Security Cooperation Building", The GMF, Washington, 2006, s. 84.

rülmüştür. Tüm bu düşüncelerin bileşimi, Amerika'nın Karadeniz Bölgesi'ne stratejik öncelik vermesine neden olmuştur.

## 2. Karadeniz Bölgesi'ne Yönelik Amerikan Stratejisi ve Araçları

Karadeniz Bölgesi'nin Batı özellikle Amerika açısından dikkat çekici bir noktaya gelmesinde bir dizi gelişmeler rol oynamıştır. Karadeniz Bölgesi'nde Batının daha fazla etkin olması gerektiğini ilk defa 1991 yılında dile getiren dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal'dır. Ancak stratejik önceliklerindeki farklılıklardan dolayı Batılı devletler Karadeniz'e ilgi duymayınca, Türkiye, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ)-*The Organization of the Black Sea Economic Cooperation (BSEC)*, vasıtasıyla bölgede işbirliği sürecini başlatmıştır. Ancak ABD, 2001 yılına kadar bölgeye düşük yoğunluklu bir ilgi göstermiştir.

Karadeniz Bölgesi, 11 Eylül terör saldırısından sonra Afganistan'a yapılan harekâtın desteklenmesi açısından ABD için önemi artmıştır. Çünkü bölge, alternatif hava koridoru ve Merkezi Asya'daki eski SSCB ardılı ülkelerde tesis edilen Amerikan üslerine geçiş kolaylığı sağlamaktadır. Yine bölgenin; Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da düşünülen demokratikleşmenin, liberal değerlerin, özgürlük ve insan haklarının geliştirilmesi gibi Batı tarzı yaşam kültürünün, 'Geniş Karadeniz Bölgesi'nde de uygulanması ile Batı ile Orta Doğu ve Orta Asya arasında bir köprü görevini üstleneceği düşünülmüştür. Ayrıca, Batı değerlerini ve sistemlerini özümsemiş bir yapının geniş Karadeniz bölgesine kaydırılarak, Orta Doğu' kaynaklı risk ve istikrarsızlığın önlenebileceği öngörülmüştür<sup>24</sup>.

Bu düşünceler ışığı altında, Amerika'nın Karadeniz Bölgesi'ne yönelik stratejileri; NATO'nun genişlemesi, bölgede üs kurma, enerji politikası, ortak transatlantik politikası, yeni inisiyatifler geliştirme ve Rusya'nın kontrol edilmesi başlıkları altında incelenecektir.

### a. Karadeniz Bölgesinde NATO'nun Genişlemesi

Soğuk Savaş sonrası Avrasya bölgesinde kendisini dengeleyebilecek bir gücün yeşermemesi için Amerika'nın uyguladığı en önemli strateji, eski SSCB coğrafyasında NATO'nun etkinliğini artırmak olmuştur. Böylece Batı için yaşamsal öneme sahip olan RF'nin bölgede tekrar güç kazanmasını<sup>25</sup> önlemek istenmiştir. NATO'nun genişlemesi Brzezinski tarafından da "Amerikan üstünlüğünün devamı" için<sup>26</sup> gerekli görülmüştür.

NATO'nun genişlemesi birbiri ardına uygulanan işbirliği süreçlerinin sonucunda gerçekleşmiştir. 1991'de NATO içinde Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK)-*North Atlantic Cooperation Council*; 1997'de KAİK yerine, Avrupa-Atlan-

24 Asmus, 2006, s. 16-17.

25 Daniel Hamilton, "A Transatlantic Strategy for the Wider Black Sea?", Center for Transatlantic Relations, Washington, 2008, s. 336.

26 Zbigniew Brzezinski, *Tercih*, (Çev.: Cem Küçük), İnkılap, İstanbul, 2. Baskı, 2005, s. 133; Brzezinski, 1998, s. 74, 180.

gazi

Akademik  
Bakış

21

Cilt 6 Sayı 11  
Kış 2012

tik Ortaklık Konseyi oluşturulmuştur. Yeni bağımsızlığını kazanan devletlerin Batı güvenliği içinde olma arzularını boşa çıkarmamak, onların NATO askeri ve politik sistemi ile uyumlaştırılmasını sağlamak amacı ile Ocak 1994'te ise NATO'nun en başarılı girişimi olan Barış için Ortaklık (BİO) projesi başlatılmıştır. Bu proje, Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun varlığı için ihtiyaç duyulan 'sihirli' proje olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde üç aşamalı olarak gerçekleştirilen genişleme politikası sonucunda NATO'sun sınırları Karadeniz kıyısına kadar ulaşmış ve üye sayısı 28 olmuştur.

NATO'nun eski SSCB topraklarında genişlemesine RF'nin sert tepki göstermesi, NATO'nun 2008 Bükreş Zirvesi'nde Gürcistan ve Ukrayna'nın Üyelik Eylem Planları onaylanmayarak NATO üyelikleri ileri bir tarihe ertelenmiştir. Nisan 2009'da gerçekleştirilen Strasburg/Kehl ve Kasım 2010'da Lizbon Zirveleri'nde Karadeniz bölgesinin Avrupa- Atlantik güvenliği açısından önemi dile getirilmiştir<sup>27</sup>. Böylece 'tam ve özgür Avrupa'nın inşası' adı altında eski Sosyalist ülkelerin Avrupa-Atlantik sistemine eklenerek RF'ye olan "bağımlılıklarını sona erdirmeye"<sup>28</sup> stratejisi Ukrayna ve Kafkas ülkeleri hariç diğerlerinde başarıyla uygulanmıştır. RF'nin yeniden güçlenmesi ve "Yakın Çevre" politikası ile eski SSCB topraklarında tekrar hâkimiyet kurmaya başlaması sonucunda NATO'nun bu bölgedeki genişlemesinin sonuna geldiği söylenebilir.

### **b. Bölgede Üs Kurma**

ABD güvenlik yaklaşımının bir gereği olarak Karadeniz'de kalıcı olarak konuşlanmaya gayret etmektedir. Bu amaçla Romanya ve Bulgaristan'da askeri üs kurmuştur. Bu üs edinme faaliyeti, bir yandan Ortadoğu'ya yönelik iken, diğer yandan da Kafkasya ve Orta Asya coğrafyalarına yönelik olmuştur<sup>29</sup>. 11 Eylül sonrası giriştiği, terörle mücadelesinde zayıf devletlere yönelik askeri harekâtında, Orta Asya'da bulunan ABD askeri varlığı için havadan lojistik ikmal ve tahliye için gerekli emniyetli bölge ve uçuş koridoru ihtiyacını Karadeniz üzerinden sağlamaktadır<sup>30</sup>. Ayrıca, ABD'nin olası bir İran harekâtı ve Avrupa-Atlantik dünyası dışında kalan Beyaz Rusya ile Rusya Federasyonu'nun askeri hareketlerini kontrol altında tutmak için, Karadeniz'i "askeri üs, radar istasyonları ve casus uçakları ile izleme merkezi" olarak değerlendirmek istemesi de<sup>31</sup> birer etken olmuştur. Son olarak 'akıllı savunma konseptinin önemli bir ayağı da Karadeniz Bölgesi'nde tesis edilecektir.

27 NATO Strategic Concept, 2010, [http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics\\_56626.htm](http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_56626.htm), 14 Ekim 2012.

28 Svante Cornell, "NATO's Role in South Caucasus Regional Security", *Turkish Policy Quarterly*, III/2, 2004, s.128, 134; Burçin, *agm*, s.60.

29 Bahadır Bumin Özarıslan, "Soğuk Savaş Sonrası Karadeniz'de Güvenlik Politikaları ve Türk-Rus İlişkileri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII/1, 2012, s.153

30 Kanpolat, 2006, s.27.

31 Kanbolat, 2006, s.28.

Görüş

### c. Enerji Politikası

ABD'nin küresel enerji politikası; mümkün olduğunca kaynaklarını tüketmemesi, kaynak ve bölge çeşitliliğinin sağlanarak tek bir bölgeye ve kaynağa bağlı olmaması ve kendisine karşı bir enerji jeopolitiği oluşturulmaması esasına dayanmaktadır<sup>32</sup>. ABD'nin Karadeniz Bölgesi'ne yönelik "enerji güvenliği" söylemi ise, temelde "arz çeşitliliği"ne, "çoklu boru hatları"na<sup>33</sup> ve RF'nin enerji tekelinin kırılmasına<sup>34</sup> yöneliktir.

ABD gereksinim duyduğu enerjii Orta Doğu ve Hazar-Avrasya bölgesinden karşılamaktadır. İstikrarsızlaşan Orta Doğuya alternatif olabilecek enerji kaynaklarına sahip olan Hazar Havzasını kontrol etmek, dünya piyasalarındaki enerji fiyatlarının kontrol altında tutulabilmek, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC)'ne bağımlılığı azaltmak, RF'nin enerji piyasalarındaki tekelinin kırmak<sup>35</sup> gibi sebeplerle ABD, Karadeniz'deki enerji nakil trafiğiyle çok yakından ilgilidir<sup>36</sup>. ABD açısından, enerji sorunu güvenlik ile iç içedir ve bu durum transatlantik ittifakın Avrupa ayağının güvenliği için esastır. Buradaki esas düşünce Avrupa'nın Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmaktır<sup>37</sup>.

Diğer yandan ABD'nin, RF ile girdiği enerji bağlamında nüfuz mücadelesi, bazen işbirliğini de gerekli kılmıştır. Kazakistan'ın dev Tengiz sahasında üretilen petrolün, yeni bir boru hattı ile (Caspian Pipeline Consortium), RF topraklarından geçerek Novoroski terminalinden Karadeniz'e çıkması -ki bu yatırımın tüm finansmanı, başta ABD'li Chevron olmak üzere Batılı şirketlerce karşılanması<sup>38</sup> bu işbirliğinin bir örneğidir. Çünkü ABD, diğer uluslararası konularda ve BM Güvenlik Konseyi'nde veto hakkı için RF'ye bazen ihtiyaç duyabilmekte ve bu sebeple Karadeniz politikalarında değişime gidebilmektedir.

### d. Ortak Transatlantik Politikanın Uygulanması

Karadeniz Bölgesi'nde etkili olabilmek amacı ile ortak bir yaklaşım hem AB hem de ABD tarafından benimsenmiştir. Demokrasi ve özgürlük ortamı ile insan haklarının güvence altına alınmasını sağlama gibi genel düşüncelerinin yanı sıra, Batının enerji güvenliğinin sağlanması ve RF'nin enerjii dış politika aracı olarak kullanmasına karşı stratejik çıkarlarının korunması; Orta Asya ve

32 Sertif Demir, "Karadeniz, Kafkasya ve Hazar Bölgeleri Enerji Kapasitelerinin Türkiye'nin Enerji Güvenliği Açısından Önemi", *Uluslararası Kafkasya Kongresi Bildirisi*, 26-27 Nisan 2012, Kocaeli Üniversitesi.

33 Matthew J. Bryza, "The Policy of the United States toward the Black Sea Region", the GMF, Washington, 2006, s.41.

34 İpek Yolu Stratejisi, 2006, <http://www.govtrack.us/congress/bills/109/s2749/text>, 14 Ekim 2012.

35 Zeyno Baran, "Developing a Euro-Atlantic Strategy Towards Black Sea Energy: The Example of the Caspian", the GMF, Washington, 2004, s. 117.

36 Alkin Alkan, *21'inci Yüzyılın İlk Çeyreğinde Karadeniz Güvenliği*. Nobel, İstanbul, 2006, s.91-92; Özarslan *agm*, s.152; Kanbolat, 2007, s. 80.

37 Mitat Çelikpala, "Escalating Rivalries and Diverging Interests: Prospects For Stability and Security in the Black Sea Region", *Southeast European and Black Sea Studies*, X/3, 2010, s.292.

38 Necdet Pamir, "Kafkaslar ve Hazar Havzasındaki Ülkelerin Enerji Kaynaklarının Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri", *Harp Akademileri Semineri*. 2007a, s.3.

Görüş

Akademik

Bakış

23

Cilt 6 Sayı 11  
Kış 2012

Orta Doğu'da askeri gücünün projeksiyonu ile füze savunma sistemini tesisini kolaylaştırması düşünceleriyle, ABD'nin Karadeniz ile ilgilenmesi gerektiği<sup>39</sup> ileri sürülmüştür. Diğer yandan, bölgedeki AB'nin çıkarları genel olarak dört kategoride tanımlanabilir. Bunlar; uzun vadeli istikrar ve çatışma yönetimi sağlanması; demokratik kurumlar ve hukukun üstünlüğünün tesisi; Avrupa için istikrarlı bir enerji arzının güvence altına alınması; göç ve sınır kontrolleri kaygıları dâhil terörizm ve organize suçlarla mücadeledir<sup>40</sup>. Bu faktörler açısından, AB'nin bölgeye yönelik beklentileri ile ABD'nin beklentilerinin örtüştüğü söylenebilir. Bu nedenlerle bölgeye yönelik ortak bir projeksiyon geliştirmişlerdir.

Karadeniz Bölgesi'nde ortak politikaların geliştirilmesinin bölgede bir sinerji yaratılabileceği umulmuştur. Bu kapsamda, Romanya ile Bulgaristan'ın NATO ve AB üyelikleri, Ukrayna ve Gürcistan'daki Renkli Devrimlerin desteklenmesi, Karadeniz'de Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin hilafına kuvvet bulundurma istekleri ve ortak enerji politikaları oluşturmaları bu sinerjinin araçları olarak görülmüştür.

RF'nin enerjisi, dış politika amaçlarını gerçekleştirmenin bir aracı olarak kullanması, AB'nin enerji güvenliği için bir tehlike oluşturmaktadır. Enerji yönünden ABD'den daha fazla Moskova'ya bağımlı olan AB, Geniş Karadeniz Bölgesi ile ilgilenmesi<sup>41</sup> bir zorunluk olmuştur. Bu kapsamda AB; transatlantik politikasına destek sağlamak üzere, Avrupa Komşuluk ve Sinerji Politikası'nı Kafkaslara kadar uzatmış ve bölgedeki sorunların çözümüne müdahil olmuştur<sup>42</sup>. Ayrıca, AB; bölgenin bütünleşme girişimlerini dışardan mali yönden destekleyen tek örgüttür. 2007 yılında kabul ettiği, 'AB'nin Karadeniz Sinerji' girişimi- *EU's Black Sea Synergy (BSS)* ile bölgeye 3,7 milyar avroluk mali yardım yapmıştır<sup>43</sup>.

Diğer yandan yeni adayların Avrupalı nitelik taşıması, AB üyesi olma arzularının az olması ve güçlü RF faktörü gibi sebeplerle, NATO ve AB'nin, doğruya doğru genişlemesinin sınırlarına geldiği<sup>44</sup> ifade edilebilir. Ayrıca, öncelikleri değiştiği için, Amerika bölgedeki sorunlara düşük yoğunluklu bir ilgi göstermektedir<sup>45</sup>.

#### e. Ülkelerde Kamuoyu Oluşturma

Karadeniz'in kendisi için artan önemini algılamasından sonra ABD, uygulayacağı politikaları kolaylaştırmak amacı ile ilgili ülkelerde kamuoyu oluşturmuş-

39 Hamilton Daniel, "A Transatlantic Strategy for the Wider Black Sea", Center for Transatlantic Relations, Washington, 2008, s.323.

40 Svante E. ve diğerleri, *The Wider Black Sea Region: An Emerging Hub in European Security*, Silk Road Paper, 2006, Central Asia Caucasus Institute, s.7.

41 Hamilton, *agm*, s. 325.

42 Jonathan Kulick and Temuri Yakobashvili, "Georgia and the Wider Black Sea", Center for Transatlantic Relations, Washington, 2008, s.53.

43 Hamilton, *agm*, s.325.

44 F. Stephen Larrabee, "*NATO and Black Sea Security*", Center for Transatlantic Relations, Washington, 2008, s.292-293.

45 Hamilton, *agm*, s. 325.



tur. Ukrayna ve Gürcistan'da Renkli Devrimler olarak bilinen iktidar değişiklikleri, bu gelişmenin sonucunda yaşanmıştır<sup>46</sup>.

ABD, çeşitli düşünce kuruluşları, üniversitelerin araştırma kurumları vasıtası ile özellikle 2004-2008 yılları arasında 'Genişletilmiş Karadeniz' konusunda yayınlar, toplantılar, tartışma programları yaparak, uluslararası toplumu yönlendirmiştir. Karadeniz'e kıyıdaş altı ülke ile Moldova, Azerbaycan ve Ermenistan'ı kapsayan ve "Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi" olarak nitelendirilen parçası için "barış, istikrar, enerji güvenliği ve ahlaki yükümlülük" adına "yeni bir strateji"nin/projenin<sup>47</sup> gündeme getirilmesinin gerekliliği öne çıkarılmıştır. Bu düşünce evrimleri neticesinde 1990'larda Karadeniz' yönelik 'Avrupa-Atlantik' stratejisi şeklinde benimsenen yaklaşım, 11 Eylül saldırılarından sonra daha kapsayıcı ve Batı'nın sahip olduğu değerlere ulaşılmasını hedefleyen 'Genişletilmiş Karadeniz'e dönüşürülmüştür.

#### f. Yeni İnisiyatifler Geliştirme

Amerika, Geniş Karadeniz Bölgesi'nde etkinliğini artırmaya yönelik yeni inisiyatifler geliştirmeyi bir politika olarak benimsemiştir. Bu girişimleri başlatmasının nedeni, Karadeniz Bölgesi'nin birçok uluslararası tehditlere karşı bir engel niteliğinde<sup>48</sup> olması şeklinde ileri sürmüştür<sup>49</sup>.

Bu kapsamda güvenlik girişimleri için bazı esaslar tespit etmiştir. Bunlar; bölgedeki statükoyu temel almaları, alternatif deniz mekanizma ve projelerini içermesi, yeni ve farklı nitelikte olmaları, dondurulmuş sorunlara çözüm bulmaları ve bölgesel olmaları<sup>50</sup> şeklinde sıralanmıştır. Bu kapsamda, ABD, bölgede bazı kıyıdaş devletlerin, denizcilik, hava keşfi, sınır kontrolü ve sivil savunma alanlarında önderlik yapabilecekleri projeleri geliştirmelerini<sup>51</sup> istemiştir. Projelerden bir tanesi, kıyıdaş ülkelerinin Karadeniz hava sahasında hava keşfine yönelik bir işbirliği önerisidir. Ancak, faaliyetin yürütülmesinin çok pahalı olması nedeni ile bölge ülkelerinin tek başına bunu yürütemeyeceği, bu sebeple ABD'nin Romanya ve Bulgaristan'daki askeri varlığından faydalanılması<sup>52</sup> önerilmiştir.

Benzer şekilde, AB ve ABD'nin desteği ile Romanya ve Bulgaristan'ın önderliğinde, 1996 yılında başlatılan Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi-

46 İlyas Kamalov, "Karadeniz Bölgesindeki Bazı Güncel Sorunlar", *Karadeniz Araştırmaları*, VI/21, Bahar 2009, s.15, ss.13-21.

47 Ronald D. Asmus ve Jackson Bruce P., "The Black Sea and the Frontiers of Freedom", the GMF, Washington, 2004, s.17-23.

48 Eugene B. Rumer and Jeffrey Simon, Toward a Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region OP 3, National Defense University Press, Washington, April 2006, s.1.

49 Türkiye'nin bu konudaki tutumu ise, Karadeniz'de güvensizlik durumunun olmadığı yönündedir.

50 Simon, 2006, s.88-89.

51 Simon, 2006, s.88-89.

52 Eugene B. Rumer ve Jeffrey Simon, "Toward a Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region", National Defense University Press, Washington, April 2006, s.24

Görüş

Akademik  
Bakış

25

Cilt 6 Sayı 11  
Kış 2012

*Southeast European Cooperation Initiative (SECI)*, kapsamında sınır kontrolü ve sahil güvenliği inisiyatifinin yapılabileceği<sup>53</sup> belirtilmiştir.

Yine, 1996 yılında başlatılan Güneydoğu Avrupa Savunma Bakanları- *Southeast European Defense Ministers (SEDM)*, Güneydoğu Avrupa Barış Gücü Tugayı, (*SEEBRIG*) girişimleri gibi Güneydoğu Avrupa bölgesinde artan sivil-askeri acil planlama işbirliğinin derinleştirilerek, Karadeniz'i kapsayacak şekilde Bölgesel İşbirliği Koruma Koordinasyon Merkezi'nin kurulabileceği ve bu projeye Ukrayna'nın da önderlik yapabileceği<sup>54</sup> düşünülmüştür.

ABD'nin bölgeye yönelik yeni bölgesel güvenlik girişimlerin Moskova ve Ankara'nın rızası olmadan yürütülemeyeceği aşikârdır. Ancak, her iki ülkede Amerika'nı 'Geniş Karadeniz' adı altında bölgede yeni inisiyatifler geliştirmesi ve demokrasinin yerleştirilmesi adı altında ülkelerin yönetimlerinin değiştirilmesine, bölgede istikrarsızlık yarattığı gerekçesi ile soğuk bakmaktadırlar. Ayrıca, Amerika'nın bu politikaları RF ve Türkiye'nin Karadeniz konusunda birbirine yaklaştırmaktadır<sup>55</sup>. İki ülke de Karadeniz'e etkinlik sağlamak için diğer kıyıdaş devletleri kullanılmalarını da istememektedir. Bu sebeple ABD'nin önermeleri doğrultusundaki girişimler çoğunlukla planlamadan öteye geçememiştir.

Diğer yandan, Bulgaristan ve Romanya Türkiye'nin inisiyatifindeki Karadeniz'deki projelerine üstünlük sağlama aracı olarak görmektedir<sup>56</sup>. Türkiye ve Rusya'nın işbirliği ile gerçekleşen projelere bu bakımdan soğuk bakmaktadırlar, ancak Washington'un onayını aldıktan sonra KARADENİZGÜCÜ/Karadeniz Uyum Harekâtı (KUH) gibi girişimlere katıldıkları söylenebilir (Bulgaristan henüz KUH'a katılmamıştır). Bu ülkeler, bölgede iddia ettikleri Türk ve Rus hâkimiyetini kırmak için ABD ve AB'yi kendileri için bir vasıta olarak görmüşlerdir.

### **g. Rusya'nın Kontrol edilmesi**

ABD'nin 'Geniş Karadeniz Bölgesi'nde politikalarını gerçekleştirebilmek için uygulamak istediği stratejilerden birisi de Rusya'nın kontrol edilmesidir. Bunun için, RF'nin baskı altına alınması ve Amerika'nın politikaları ile uyumlu hale getirilmesi<sup>57</sup> öne çıkarılmıştır. RF'nin; "eski küresel güç konumunu yeniden kazanmaya yönelik yararsız bir çabaya girişmek yerine; imparatorluk sonrası Avrupa'ya yönelmiş" "ulusal ve demokratik bir Rusya" "hem Avrupa hem de Amerika için" jeopolitik açıdan arzu edilmiştir<sup>58</sup>. Asmus ve Jackson'da<sup>59</sup> "Rus devletinin demokratikleşmesi" "Batı'nın uzun vadeli hedefi" olduğunu ifade etmişlerdir. Bu amaçla, Moskova yönetiminin Batı'yla işbirliği yaparak daha çok

53 Asmus, 2006, s.24.

54 Asmus, 2006, s.25.

55 Zeyno Baran, "The Turkey and the Wider Black Sea Region", Center for Transatlantic Relations, Washington, 2008, s.94.

56 Simon, 2006, s.88.

57 Brzezinski, 1998, s.47.

58 Brzezinski, 1998, s.108, 181.

59 Asmus ve Jackson, 2004, s. 24

kazanacağı konusunda ikna edilmesi<sup>60</sup> uygun bir çözüm olarak kabul edilmiştir. RF ekonomisinin düzeltilmesi için IMF ve Dünya Bankası'ndan kredi verilmesi, Rusya'da yatırım yapılması yönünde Batılı yatırımcıların teşvik edilmesi ve Moskova'nın G8 Zirve'sine dâhil edilmesi bu planın birer parçalarıdır. Özetle, Avrupa-Atlantik stratejisinin hedefi, RF'nin, rakip yerine "Batı politikalarını veto etme yetkisi" tanınmamış bir ortak olmasıdır<sup>61</sup>.

Ancak gelişmeler ABD'nin arzusu istikametinde gelişmemiştir. Soğuk Savaş sonrası yaşadığı bunalımlı süreçten süratle kurtulan Moskova, Batı yanlısı politikaları geri plana atarak, 'Avrasya' ideolojisine dönüş yapmıştır. Enerji politikası sonucu elde ettiği ekonomik güç ve Çin ile birlikte geliştirdiği Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ve diğer bölgesel ittifaklar ile RF tekrar küresel güç olmak istemiştir. 1993 yılında ilan ettiği 'Yakın Çevre'-*Near Abroad* politikası ile eski SSCB topraklarında egemenliğini tekrar kuracağını, hak ve menfaatlerini korumak için gerekirse silah kullanacağını beyan etmiştir. Ayrıca, yeniden güncellenen dış politika, ulusal güvenlik stratejisi ve askeri strateji belgelerinde, ABD'nin küresel ve tek yanlı üstünlüğü ile NATO'nun doğuya doğru genişlemesi kendisi için bir tehdit olarak saymıştır. Diğer yandan RF, NATO'nun eski SSCB topraklarında genişlemesini ve renkli devrimleri istememektedir. NATO ve ABD, bölgedeki demokratikleşmeyi güvenlik ve istikrarı için gerekli görürken, RF bunun tersini düşünmektedir. Soyut düşünce ve kurumsal gelişmeden ziyade fiziksel kontrol ve maddi çıkarları ön plan çıkarmaktadır. Bu dönüşüm neticesinde, Karadeniz'de etkinliği artmış ve 2008 yılındaki Gürcistan krizi ile bu durumu bütün dünyaya duyurmuştur.

#### 4. Karadeniz'de Türk-Amerikan Uyuşmazlığı ve Türk Rus İttifakı Oluşur mu?

Karadeniz'in bölge devletlerinin egemenliği altında kalması ve dışarıdan bir müdahalenin olmaması anlayışı doğrultusunda Türk-Rus işbirliği ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin amacı, Boğazlardan geçiş konusunda kendisine yetki veren Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesine ilişkin söylemleri engellemek, iken Rusya'nın amacı ise, Karadeniz'de küresel güçlerin askeri varlığını sınırlandırmaktır.

ABD, 11 Eylül saldırısından sonra terör kaygısını öne sürerek, NATO'nun Aktif Çaba Harekâtı'nın sorumluluk sahasını Akdeniz'den Karadeniz'e genişletmek istemiştir<sup>62</sup>. Türkiye ve diğer kıyıdaş ülkeler bu öneriyi sıcak bakmamış, ayrıca kendisi de KUH harekâtını başlatarak, ABD/NATO'nun sonraki olası taleplerinin önünü kesmek istemiştir. Ayrıca, ABD'nin Ağustos 2008 Gürcistan-Rusya krizinde 'oldubitti' ile Karadeniz'de, kuvvet bulundurma girişimi Türkiye

60 F. Stephen Larrabee, "The Russian Factor in Western Strategy toward the Black Sea Region", the GMF, 2004, s.154.

61 Larrabee, 2004, s.151; Asmus, 2006, s.26.

62 Ariel Cohen, ve Irwin Conway, "U.S. Strategy in the Black Sea Region", 2006, <http://www.heritage.org/research/reports/2006/12/us-strategy-in-the-black-sea-region>, 14 Ekim 2012.

ve Rusya tarafından tepki ile karşılanmıştır. Bu gelişmelerden sonra, ABD karşısında bir Türk-Rus ittifakının varlığı da konuşulur olmuştur.

Aktif Çaba Operasyonu'nun görev alanının Akdeniz'den Karadeniz'e genişletme teklifine Türkiye ve RF'nin karşı çıkması sonucu, "arkaik Montrö'yü değiştirme"nin "gerekliliği" <sup>63</sup> ileri sürülmüştür. KEİÖ gibi bölge devletlerinin kendi aralarındaki işbirliğiyle ortaya çıkan bölgesel oluşumların yetersiz olduğu <sup>64</sup> ve "gerçek" bölgesel güvenlik için NATO'nun önemli olduğu <sup>65</sup> vurgulanmıştır. Üstelik ABD ve NATO gemilerinin Karadeniz'e çıkmasına ilişkin takındığı tavır dolayısıyla Türkiye'nin NATO üyeliği de sorgulanmıştır <sup>66</sup>. Türkiye, 1936 tarihli Montrö Sözleşmesi ile Karadeniz'de sağlanan askeri statükonun Batının bölgeye yönelik politikalarından dolayı sorgulanabileceği kaygısını taşımıştır <sup>67</sup>. Gerçekte, ne Ankara ne Moskova bölgenin istikrarsızlaştırılmasını istemektedir <sup>68</sup>. Rusya ve Türkiye, yeni ortaya çıkan güvenlik olgusu üzerine faydacı davranarak çıkarlarını örtüştürme ihtiyacı hissetmişler ve Karadeniz'in dış güçlere kapalı olmasında zımnen uyum içerisinde hareket etmişlerdir <sup>69</sup>. Bu kapsamda çıkarların örtüşmesi nedeniyle Rusya Federasyonu ile bölgedeki statükonun değişmemesi üzerine kurulu bir işbirliği söz konusu olmuştur. Bu durum, Karadeniz'de başka devletlerin söz sahibi olmalarına karşı ve deniz güvenliğine ilişkin bir 'kıydaşlık-komşuluk' işbirliğidir. Bir ittifakın oluşması söz konusu değildir. Zaten, Rusya ile Türkiye arasında ikili ilişkiler açısından önemli anlaşmazlık konuları vardır <sup>70</sup>. Halen devam eden Suriye krizi, Malatya'ya konuşlandırılan radar ile ve konuşlanacak patriot füzeleri bunların en güncel olanlarıdır. Bu ve diğer anlaşmazlık konuları gerçek bir ittifakın önünde engeldirler.

Türkiye, Karadeniz bölgesindeki ABD'nin politikalarına karşı değişken bir tutum takınmıştır. Türkiye, bir yandan, bölgede enerji güvenliği, Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA)'nın değiştirilmemesi ve RF'nin etki sahasının daraltılması konusunda işbirliği içindedir. Diğer yandan, ABD'nin 'Geniş Karadeniz Bölgesi'ne yönelik politikalarını istikrarsızlık yaratabileceği ve NATO harekâtlarının sorumluluk alanını Karadeniz'e kadar genişletme çabalarına ise, Türkiye, Boğazlar üzerindeki kontrolünü zayıflatabileceği gerekçesi ile

63 Simon, 2006: 86; Bruce P. Jackson, "The Soft War for Europe's East", *the German Marshall Fund*, Washington, 2006, s.105.

64 Asmus, 2006, s. 31.; Bryza, 2006, s.39.

65 Simon, 2006: s. 96.

66 Zeyno Baran, "Will Turkey abandon NATO?", *The Wall Street Journal*, August 29, 2008. S.1.

67 Svante vd., 2006, s.11; Baran, 2008, s. 89; Rainer Freitag-Wirminghaus, "Prospects for Armenia and Azerbaijan between Eurasia and the Middle East", *Center for Transatlantic Relations*, Washington. 2008, s.53.

68 Sait Yılmaz "Karadeniz'de Değişen Dengeler ve Türkiye", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 15, Güz 2007, s.12.

69 Sergii Glebov, "Black Sea Security As a Regional Concern For the Black Sea States and the Global Powers", *Southeast European and Black Sea Studies*, IX/3, 2009, s. 353.

70 Eugene Kogan, Military and Energy Security Situation Around the Black Sea Area, *International Institut Liberale Politik Wien*, Kasım 2008, s.4.

Görüş

karşı çıkmıştır. ABD tarafından Montrö'nün değiştirilmesi gündeme getirilmişse de, böyle bir girişimin Türkiye ile ABD arasında ilişkileri bozulabileceği riski yüzünden uygulanmaya konulmamıştır. Karadeniz konusunda ABD ile Türkiye arasında yaşanan anlaşmazlık, kısmen Geniş Karadeniz Bölgesi Politikası ile Montrö'yü ilgilendiren deniz güvenliği politikasının birbirinden ayırt edilmesinden kaynaklanmaktadır<sup>71</sup>.

## Sonuç

Amerika Birleşik Devletleri Avrasya Bölgesi'ni coğrafik, ekonomik, enerji ve siyasi yönü ile kendisine rakip olabilecek küresel güçlerin oluşmasına imkân veren bir bölge olarak değerlendirmiştir. Euro-Atlantik bölgesi için stratejik açıdan hassas olan Karadeniz-Kafkas Bölgesi<sup>72</sup> de RF'yi dengeleme; enerji güvenliği ve güvenlik kaygıları yönüyle ABD için önem arz etmiştir. Bu amaçla ABD bölgesel aktörlerle ikili güvenlik bağları geliştirmiş, Romanya ve Bulgaristan'da üsler edinmiş ve transatlantik ittifakını Karadeniz'e kadar genişletmiş, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyeliği için destek vermiştir. ABD, ayrıca, küresel üstünlüğünün devamlılığı ve bölgeden karşıt bir küresel gücün çıkmaması için, özel olarak oluşturulan Avrasya ve buna bağlı 'Geniş Karadeniz' politikasını özenle uygulamıştır.

Ancak günümüzde, Karadeniz Bölgesi'nde daha farklı bir güvenlik oluşumu ortaya çıkmaya başlamıştır. İlk iki genişleme dalgasındaki Merkezi ve Doğu Avrupa'daki politik ve askeri durum bugün Karadeniz Bölgesi'nde mevcut değildir<sup>73</sup>. İlk iki genişleme dalgasında RF zayıf idi. Rusya, bugün artan enerji fiyatları sayesinde daha iddialı hale gelmiştir. Ağustos 2008'teki Gürcistan ile arasındaki kısa süreli çatışma, RF'nin yeniden canlanışının bir işareti olmuştur<sup>74</sup>. Bu çatışma, ABD'nin güvenilirliğine oldukça zarar vermiş ve bölge ülkelerine ABD ve Batı'ya güvenerek farklı politika izlenmemesi konusunda bir uyarı olmuştur.

Diğer yandan ekonomik kriz ile boğuşan AB; bölgedeki devletlerin (Gürcistan ve Ukrayna) Avrupalılık kimliklerinin zayıf oluşu ve Moskova faktörü gibi gerekçelerle, doğruya doğru daha fazla genişlemek istememektedir. Bu nedenle, Karadeniz'de AB'nin genişlemesinin sonuna geldiği söylenebilir. Yeniden iddialı hale gelen RF yüzünden de NATO'nun Ukrayna ve Kafkaslar bölgesinde genişlemesi duraklama dönemine girmiştir. Bu durum, ABD açısından bölgede acil bir güvenlik endişesinin bulunmadığı<sup>75</sup> ayrıca, küresel aktör olarak gücünün zayıfladığı şeklinde algılanmaktadır.

71 Suat Kınıklıoğlu, "Turkey's Black Sea Policy: Strategic Interplay at a Critical Junction", the GMF, Washington, 2006, s. 55-63.

72 Baran, 2004, s. 116.

73 Larrabee, 2008, s. 278.

74 Larrabee, 2010, s.33-35.

75 Çelikpala, *agm*, s. 292.

*gazi*

Akademik  
Bakış

29

Cilt 6 Sayı 11  
Kış 2012

Son olarak, küresel gelişmeler sebebiyle ABD'nin stratejik odağı değişmiştir. 1990'larda Avrupa'ya odaklanan ABD, günümüzde Suriye, Irak, İran, Çin ve Kuzey Kore gibi Avrupa sınırlarının ötesine yoğunlaşmaktadır<sup>76</sup>. Arap Baharı ve Çin'in küresel güç olma arzusundan ABD, stratejik odağını Avrupa'dan, Uzak Asya, Pasifik ve Orta Doğu'ya kaydırmıştır. Bu nedenle NATO'nun genişlemesi, Washington açısından daha az öncelikli güvenlik konusu olmuştur. Bu öncelikli değişimi, Karadeniz'in önemini göreceli olarak azalttığı söylenebilir. Ayrıca, Gürcistan ve Ukrayna'daki son seçimlerde Batıya muhalif ve RF'ye yakın adayların seçim kazanmaları, Renkli Devrimler sürecini sonlandırdığı anlamına gelebilir. Ayrıca, ABD ve diğer büyük müttefiklerinin bölgeye yönelik politikalarında da farklılıklar oluşmuştur. Almanya 2000'li yıllarda enerji bağlamında Moskova ile iyi ilişkiler içerisine girmiş ve merkezi Avrupa ülkelerinin NATO üyeliklerinden sonra Baltık ve Balkan ülkelerinin üyeliklerine Moskova'yı kızdırmamak gerekçesi ile desteklememiştir<sup>77</sup>.

ABD ve Türkiye arasında Karadeniz Bölgesi'ne anlayış birliğinin sağlanabilmesi için, Türkiye'nin deniz güvenliğine ilişkin politikalarına ABD'nin duyarlı bir yaklaşım göstermesi; Washington'un 'tam ve özgür' Avrupa' kapsamında 'Geniş Karadeniz' politikalarına ise, bölgede demokrasi ve özgürlüklerin getirilmesi ve RF'nin etki sahasını daraltması yönü ile de Türkiye'nin desteklemesi önem arz etmektedir.

1990'larda oluşturulan Geniş Karadeniz Bölgesi stratejisi 2006-2008 yıllarında doruğuna ulaşmış, ABD açısından saptanan hedeflere çoğunlukla ulaşılmıştır. Ancak değişen yeni güvenlik algıları ve RF'nin yeniden canlanması eski SSCB coğrafyasında ABD açısından oluşan güç boşluğunu artık ortadan kaldırmış gözükmektedir. ABD'nin stratejik önceliğinin Uzak Asya ve Pasifik bölgesi ile Orta Doğu'ya kayması nedeni ile de, Washington'un Karadeniz'e düşük yoğunluklu bir ilgi göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda, ABD'nin Karadeniz Bölgesi'ni 'tam ve özgür' Avrupa'ya ile bütünleştirme politikası, zaman içerisinde değişime uğramıştır. Bu süreç içerisinde bölgede yeniden ekonomik ve askeri küresel güç yolunda ilerleyen RF ve bölgesel güç olan Türkiye'yi dikkate almayan bir stratejinin başarı şansının az olacağı<sup>78</sup> ortaya çıkmıştır.

## Kaynaklar

ASMUS Ronald D., "Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea", The GMF, 2006, ss. 15-33.

ASMUS Ronald D.ve JACKSON Bruce P., "The Black Sea and the Frontiers of Freedom", the GMF, 2004, ss. 17-26.

AŞIK Ahmet, "Karadeniz Bölgesi'ndeki Değişimin Analizi", Güvenlik Stratejileri Dergisi, Sayı 12, 2010, ss.33-56.

76 Larrabbe, 2010, s.49

77 Larrabee, 2010, s.46-47.

78 Asmus, 2006, s.14.

AYDIN Mustafa, "Europe's Next Shore: The Black Sea Region after EU Enlargement", IIS Occasional Papers, No. 53, 2004, Paris.

BARAN Zeyno, "Developing a Euro-Atlantic Strategy Towards Black Sea Energy: The Example of the Caspian", the GMF, Washington, 2004, ss.116-124.

BARAN Zeyno "Will Turkey abandon NATO?", The Wall Street Journal, August 29, 2008.

BARAN Zeyno, "The Turkey and the Wider Black Sea Region" Center for Transatlantic Relations, Washington, 2008, ss.87-102.

BRYZA Matthew J., "The Policy of the United States toward the Black Sea Region", the GMF, Washington, 2006, ss. 37-42.

BRZEZINSKI Zbigniew, Büyük Satranç Tahtası, (Çev.: Ertuğrul Dikbaş ve Ergun Kocacıyık), Sabah, İstanbul, 1998.

BRZEZINSKI Zbigniew, Tercih, (Çev.: Cem Küçük), İnkılap, İstanbul, 2. Baskı, 2005,

CANAR Burçin, "Soğuk Savaş Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Karadeniz Politikası", Ankara Universities, SBF Dergisi, LVII/1, 2012, ss.49-60

COHEN Ariel, ve CONWAY Irwin, "U.S. Strategy in the Black Sea Region", 2006, 2006http://www.heritage.org/research/reports/2006/12/us-strategy-in-the-black-sea-region, 14 Ekim 2012.

CORNELL Svante E., JONSSON Anna, NILSSON Niklas, HÄGGSTRÖM Per, The Wider Black Sea Region: An Emerging Hub in European Security, Silk Road Paper, December 2006, Central Asia Caucasus Institute, Washington.

ÇAĞRI Erhan, "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları", Seçkin, Ankara, 2002, ss. 55-82.

ÇELİKPALA Mitat, "Escalating Rivalries and Diverging Interests: Prospects For Stability and Security in the Black Sea Region", Southeast European and Black Sea Studies, X/3, 2010, ss. 287-302.

DANIEL Hamilton, "A Transatlantic Strategy for the Wider Black Sea", Center for Transatlantic Relations, Washington, 2008, ss.319-336.

DEMİR Sertif, "Karadeniz, Kafkasya ve Hazar Bölgeleri Enerji Kapasitelerinin Türkiye'nin Enerji Güvenliği Açısından Önemi", Uluslararası Kafkasya Kongre Bildirisi, Kocaeli Üniversitesi, 26-27 Nisan 2012.

EDİGER Volkan Ş., 'Karadeniz'in Enerji Güvenliği ve Jeopolitikası' hakkında rapor, Ankara, 2011.

FUKUYAMA Francis "The End of History?", Agenda the New Shape of World Politics Contending Paradigms in International Relations, Foreign Affairs, 1999, ss.1-25.

GLEBOV Sergii, "Black Sea Security As a Regional Concern For the Black Sea States and the Global Powers", Southeast European and Black Sea Studies, IX/3, 2009, ss.351-365.

HUNTINGTON Samuel P., "The Clash of Civilizations? Foreign Affairs , Summer 1993, ss.27-49.

HUNTINGTON Samuel P., "The Clash of Civilizations", Foreign Affairs Agenda the New Shape of World Politics Contending Paradigms in International Relations, Foreign Af-

*Gazi*

Akademik  
Bakış

31

Cilt 6 Sayı 11  
Kış 2012

fairs, New York, 1999, ss.67-91.

İpek Yolu Stratejisi, 2006, <http://www.govtrack.us/congress/bills/109/s2749/text>, 14 Ekim 2012.

JACKSON Bruce P., "The Soft War for Europe's East", the GMF, Washington, 2006, ss.101-111.

KAMALOV İlyas. "Karadeniz Bölgesindeki Bazı Güncel Sorunlar", Karadeniz Araştırmaları, VI/21, Bahar 2009, ss.13-21.

KANBOLAT Hasan, "Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği", Stratejik Analiz, Sayı 72, Nisan 2006, ss.24-36.

KANBOLAT Hasan, "Türkiye, Karadeniz'de Yeni Ufuklara Yelken Açmak İstiyor", Avrasya Dosyası, XIII/1, 2007, ss. 75-80,

KANDEMİR Eyyubi, Uluslararası Sistemin Yeni Düzen Arayışında Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008.

KINIKLIOĞLU Suat, "Turkey's Black Sea Policy: Strategic Interplay at a Critical Junction", the GMF, Washington, 2006, ss. 55-63.

KLARE Michael, "The New Geopolitics", Monthly Review; LV/3, Jul/Aug 2003, ss. 51-56.

KOÇER Gökhan, "Karadeniz'in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye", Gazi Akademik Bakış, I/1, Kış 2007, ss. 195-207.

KOGAN Eugene, Military and Energy Security Situation Around the Black Sea Area, Internationales Institut Liberale Politik Wien, Kasım 2008, s.1-24.

KULICK Jonathan and YAKOBASHVILI Temuri, "Georgia and the Wider Black Sea", Center for Transatlantic Relations, Washington, 2008, ss.52-85.

LARRABEE F. Stephen, "The Russian Factor in Western Strategy toward the Black Sea Region", the GMF, 2004, s.147-158.

LARRABEE Stephen F., "NATO and Black Sea Security", Center for Transatlantic Relations, Washington, 2008, ss. 277-292.

LARRABEE Stephen F., "Russia, Ukraine, And Central Europe: The Return Of Geopolitics", Journal of International Affairs, VXIII/2, Spring/Summer 2010, ss.34-52

OKTAY Emel G., "Türkiye'nin Avrasya'daki Çok Taraflı Girişimlerine Bir Örnek: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü", Uluslararası İlişkiler Dergisi, III/10, 2006, ss.149-179; ,

ÖZARSLAN Bahadır Bumin, "Soğuk Savaş Sonrası Karadeniz'de Güvenlik Politikaları ve Türk-Rus İlişkileri", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, XII/1, 2012, ss.135-166.

PAMİR Necdet, "Kafkaslar ve Hazar Havzasındaki Ülkelerin Enerji Kaynaklarının Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri", Harp Akademileri Semineri. 2007a.

PAMİR Necdet, "The Black Sea: A Gateway to Energy Security and Diversification", Southeast European and Black Sea Studies, VII/2, 2007b, ss. 245-263.

RUMER Eugene B. ve SIMON Jeffrey, "Toward a Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region", National Defense University Press, Washington, April 2006.

SIMON Jeffry, "Black Sea Regional Security Cooperation Building", The GMF, Vaşington,

Gazi



2006, ss 83-97.

SVANTE Cornell, , "NATO's Role in South Caucasus Regional Security", Turkish Policy Quarterly, III/2, 2004, ss.123-134.

TELLAL Erel, "Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, LXV/3, 2011, 190-236.

UZGEL İlhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", İletişim, İstanbul, 2002, ss. 243-325.

WIRMINGHAUS Rainer Freitag-, "Prospects for Armenia and Azerbaijan between Eurasia and the Middle East", Center for Transatlantic Relations, Washington. 2008, ss.52-85.

YILMAZ Sait "Karadeniz'de Değişen Dengeler ve Türkiye", Karadeniz Araştırmaları, Sayı 15, Güz 2007, ss.47-68.

National Security Strategy, <http://www.fas.org/man/docs/918015-nss.htm>, 13 Ekim 2012.

National Security Strategy,1997, <http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL34505.pdf>NSS, 1997, 13 Ekim 2012.

National Security Strategy 1996, <http://www.fas.org/spp/military/docops/national/1996stra.htm>, 14 Ekim 2012; NSS, 1997,

NATO Strategic Concept, 2010, [http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics\\_56626.htm](http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_56626.htm), 14 Ekim 2012.

Quadrennial Defense Review (QDR), 1997, <http://www.fas.org/man/docs/qdr/>, 13 Ekim 2012.

*Görüş*

Akademik  
Bakış

33

Cilt 6 Sayı 11  
Kış 2012